

TÉGLÁS ANNA¹

Hallássérült személyek idegennyelv-tanulása Magyarországon – A jelnyelv szerepe a magyar idegennyelv-oktatásban

A cikk hangsúlya a jelnyelven van, általánosan az oktatásban, valamint specifikusan az idegennyelv-tanításban. Megállapítja, hogy a jelnyelv használata általánosan, valamint kifejezetten az idegennyelv-oktatás során is nagymértékben segíti a hallássérült személyek idegennyelv-tanulását. Magyarországon, míg törvényi szinten (2009. évi CXXV. törvény) igen jól leírt a hallássérült tanulóknak a bilingvális (két nyelven történő) oktatáshoz való joga, a gyakorlatban ez hazánkban még nem valósult meg az (idegennyelv-) órákon. Európában, más országokban azonban már jó gyakorlati megoldásokat is látunk az idegen nyelvek bilingvális módszerrel történő oktatására.

Bevezetés

Napjainkban elengedhetetlen, hogy tudjunk idegen nyelven kommunikálni. Az idegen nyelv fontos a siket és nagyothalló személyek számára is. Sok idegennyelv-tanuló hallássérült fiatal gondolja úgy, hogy a későbbiekben külföldi munkavállalás, utazás, számos más okból kifolyólag szükséges az idegennyelv-tanulás (Csizér, Kontráné Hegybíró és Piniel, 2015b). Idegennyelv-tanulási motivációjukat pedig jelentősen növeli a jelnyelven vagy jelnyelv segítségével történő oktatás (Csizér, Kontráné Hegybíró és Sáfár, 2008).

Az írás röviden bemutatja a hallássérültek oktatásának általános jellemzőit, melyek az idegennyelv-tanítás szempontjából is lényegesek. Tömören beszél a jelnyelvről általánosan az oktatásban, majd specifikusan az idegennyelv-tanításban betöltött szerepéről, végezetül pedig a magyar gyakorlatot európai kontextusba helyezi.

Hallássérült tanulók oktatása

A hallássérült tanulók integrált oktatása

A hallássérült tanulók oktatása kétféleképpen jöhet létre: integráltan, illetve szegregáltan. Az integráció a fogyatékossgal élő tanuló többségi iskolában való elhelyezését jelenti, vagyis a

¹ Egyetemi hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar; *teglasanna@gmail.com*

hallássérült tanulók halló gyermekekkel való együtt tanítását. Magyarországon általában az integráció a társuló zavarral nem küzdő, enyhe vagy közép súlyos fokban nagyothalló, esetenként súlyos fokban nagyothalló, de jól hasznosítható hallásmaradvánnyal rendelkező tanulókra jellemző. Míg a hallássérült tanulók alapfokú, általános iskolai oktatása gyakran valósul meg speciális intézményekben, a középfokú oktatás a hallássérült tanulók esetében néhány speciális osztálytól eltekintve integráltan, ún. teljes integrációban (egy hallássérült tanuló egy többségi, halló osztályban tanul) valósul meg. A felsőoktatásban sajnos kis arányban találunk hallássérült tanulókat, ők teljes integrációban, vagy gyakran levelező tagozaton folytatják tanulmányaikat. Az integrációban tanuló hallássérült személyek idegennyelv-tanítására kevésbé jellemző bármilyen specialitás, általában a többségi nevelés-oktatás módszereivel, eszközeivel történik (Csizér, Kontráné Hegybíró és Piniel, 2015b). Így a jelen írás fókuszában a hallássérült tanulók szegregációban történő idegennyelv-tanulása áll.

A hallássérült tanulók szegregált oktatása

A szegregáció a speciális nevelési igényű gyermek speciális iskolában való nevelését-oktatását jelenti. Az oktatás eme típusa leginkább a súlyos fokban hallássérült, határeseti, siket, sokszor más társuló zavarral/zavarokkal rendelkező tanulókra jellemző. A szegregáció történetileg először az ún. bécsi vegyes módszerrel történt. Ez azt jelenti, hogy a tanárok a jelnyelvet, illetve a hangzó nyelvet is használták a beszédtanítás során, ismeretszerzéshez a jelnyelvet, a hangzó nyelvet a fogalmak rögzítéséhez, az érintkezéshez pedig az írott nyelvet (Vasák, 2005). Ezt tekintjük a mai totális kommunikáció és a bilingvális oktatás elődjének. A totális kommunikáció egy filozófia, melynek értelmében a hallássérült személynek is ugyanolyan joga van a kommunikációra minden helyzetben, mint a halló embereknek. Tehát a halló embereknek mindent meg kell tenniük annak érdekében, hogy egy hallássérült személy számára is ugyanolyan jól érthető legyen a közlendőjük. A halló ember például alkalmazhat általános és természetes gesztusokat, jelnyelvet, ujj-ábécét és/vagy írást a hangzó nyelv mellett a hallássérült személlyel való kommunikáció során a pontosabb megértés érdekében (Vasák, 2005).

A bilingvális (kétnyelvű) módszer lényege, hogy a jelnyelvet elismeri teljes értékű nyelvként, elfogadja, mint egy közösség anyanyelvét. A hangzó magyar nyelvre, mint idegen nyelvre tekint. Tehát a tanítás során a jelnyelvnek létjogosultságot tulajdonít, nem a hangzó nyelv kiegészítéseként használja azt, hanem önállóan (Vasák, 2005). Erről a 2009. évi CXXV. törvény 14.§ (3) így rendelkezik: „*a gyógypedagógiai intézmény az óvodai nevelést, iskolai nevelést-oktatást bilingvális módszerrel is köteles biztosítani azon hallássérült vagy siketvak gyermek számára, akinek szülője (gyámja) ezt írásban kezdeményezi*”.

Amennyiben a pedagógus nem tud jelezni, a tanuló jelnyelvi tolmácsszolgálatot vehet igénybe. A jelnyelv létjogosultságát a nyelvek között szintén a 2009. évi CXXV. törvény fogalmazza meg. Leírja a minden hallássérült személyt megillető, évi legfeljebb 120 óra ingyenes jelnyelvi tolmácsszolgálathoz való jogot, valamint további 120 órát biztosít a gimnáziumba, szakközépiskolába, szakiskolába járó, tanulói jogviszonnyal rendelkező személyek számára. Ez elsősorban azon tanulóknak lényeges, akik nem gyógypedagógiai intézménnyel állnak tanulói jogviszonyban, hiszen nekik nincs joguk a bilingvális módszerrel történő neveléshez-oktatáshoz.

Mind a jelnyelvi tolmácsolás, mind a bilingvális módszer megjelenhet az idegennyelv-órák során is, ezzel segítve a tanulók hatékonyabb nyelvelsajátítását.

A jelnyelvről

A jelnyelv olyan tényező, amely a hallássérültek idegennyelv-oktatásának egyik el nem hanyagolható sajátossága. Sok hallássérült tanuló esetén a jelnyelv az anyanyelv, amely lényeges faktor az idegennyelv-oktatás szempontjából. Számos kutatás mutatott rá arra (Kontra és Csizér, 2013; Kontráné Hegybíró, 2010; Kontráné Hegybíró, Csizér és Sáfár, 2008) id. Csizér, Piniel és Kontráné, 2015a), hogy eredményesebb lehet a hallássérült tanulók idegennyelv-tanulása jelnyelv használatával. A prelingvális siket személyek (hangzó nyelv megtanulása előtt siketté váltak) esetében ugyanis leginkább a vizuális gondolkodás a domináns, mivel a világot is ily módon érzékelik, a hallók által beszélt hangzó nyelvet természetes úton nem képesek elsajátítani. Siket szülők gyermekének a jelnyelv az anyanyelve, halló szülők siket gyermeke pedig más közösségben (például iskolában) megtanulhatja azt, így a jelnyelv válhat az elsődleges, preferált nyelvvé (uo.).

A jelnyelv alatt egy vizuális-taglejtésen alapuló, nem vokális nyelvet értünk, amely önálló grammatikával és szókinccsel rendelkezik, mint bármely más nyelv. Fontos kiemelni, hogy jelnyelvet nem lehet a hangzó nyelv jelelt változataként felfogni (Vasák, 2005). A hangzó nyelv egyes jellegzetességei egyáltalán nem jelennek meg benne. Ezek közül számos eltérés lényeges az idegen nyelv tanításakor is. Például a jelnyelv nem használ névelőket, nincs az igéknek igeidő szerinti toldalékolása, nincs szenvedő szerkezet a jelnyelvben. A jelnyelvben a hangzó nyelvhez képest megjelennek többlettartalmak is, például ún. proformákat és osztályozókat használ egyes esetekben, a személyek és tárgyak különböző jellemzőinek leírására. Például az álló személy proformja a függőlegesen tartott mutatóujj, vagy a felfelé tartott hüvelykujj. Az

egyik legbonyolultabb jelnyelvi sajátosság a térindexálás, vagyis az a névmási alapú diskurzív jelenség, amelynek segítségével egyszerűsíthetjük egy szereplő megnevezését (Mongyi és Szabó M., 2005).

A magyar jelnyelv sokat segíthet a tanulóknak az idegennyelv-tanulásban a szavak jelentésének elsajátítása során, valamint a nyelvtani magyarázatoknál, ugyanakkor nem képes az idegen nyelv beszélt formájának reprezentációjára. Ennek a nehézségnek a feloldására egyes tanárok azt ajánlják, hogy az idegennyelv-területen használatban lévő jelnyelvet (például angol nyelv oktatása esetén: British Sign Language vagy American Sign Language) használjuk az idegen nyelv szerkezetének megfelelően, az idegen nyelv szájról olvasási képével együtt. Ez azonban gondot okozhat bizonyos esetekben. (Például hogyan történjen a jelelés *Sogni d' oro!* esetén: szó szerint, „Arany álmok!”, vagy mint „Szép álmokat!”?) Lehetséges az ujj-ábécével történő jelelés, ami egy idő elteltével már korlátozódhat a szó eleji hangok ujj-ábécével való jelölésre. Egyes tanulók számára ez a módszer hatékony lehet, azonban gyakran nehezen követhető, bonyolult és fárasztó lehet a diákok számára (Mole, McColl és Vale, id. Csizér, Kontráné Hegybíró és Piniel, 2015b).

A jelnyelv alkalmazása azonban, történjen az bármilyen módon az idegennyelv-órán, mindenképp könnyebbé teszi a tanulók számára a nyelv elsajátítását. Ha nem feltétlenül egész órán jelel a tanár, akkor is segítséget nyújthat az idegen nyelv szerkezeteinek illusztrálásában és magyarázatában, a szavak lefordításában, szómagyarázatok során. A jelnyelv használatának sokkal átfogóbban is megmutatkozik a jelentősége az idegennyelv-órán, ugyanis a tanulók könnyebben elfogadják a jelnyelvet használó tanárt, és ha a tanárt jobban kedvelik, akkor motivációjuk is nagyobb lehet az idegen nyelv elsajátítására (Csizér, Kontráné Hegybíró és Sáfár, 2008). Ha nem tökéletesen jelel a tanár, az is hatalmas segítséget jelenthet, mert jelekhez kötve könnyebb lehet a memorizálás. Erre látunk példát *A siket és súlyosan nagyothalló diákok idegennyelv-tanulási motivációja, képzetei és stratégiái* (2015) című kutatásában: „jó, ha tud jelelni, de beszél és jelel egyszerre, és ez így jobb. [...] Mert értem, amit mond. Nagyon fontos, igen [...] Sokkal hamarabb megértem és megjegyzem, amit meg kell jegyezni, hogyha jelelek” (Csizér, Kontráné Hegybíró és Piniel, 2015b, p. 49). Azokban az osztályokban tehát, ahol a tanár magyar jelnyelvet is használ, ott a tanulók elégedettebbek. Ennek oka az, hogy ilyen formában az információ jobban rögzül, jobb a kognitív megértés és akadálymentesebb a kommunikáció, jobban megvalósul a totális kommunikáció (uo.).

A tanári jelnyelvhasználaton túl fontos megemlíteni a tanulók jelnyelvi kommunikációját, gondolkodását is. Sok esetben ugyanis a tanulók magukban jelelnek, ezzel segítve a megértést, gyakorlást, valamint az információk rögzülését. Több tanuló utalt rá, hogy idegennyelv-órán

magában fordítja az elhangzottakat jelnyelvre. Van olyan is, aki idegennyelv-tanulás közben otthon fizikálisan is jelel. Előfordul az is, hogy angolul, angol felirattal otthon nézett film közben fordítják a tanulók a film tartalmát magukban jelnyelvre. A tanulók gyakran egymásnak is magyarázatokat adnak jelnyelven idegennyelv-órán vagy azon kívül, ezt a segítséget leginkább gyengébb hallásmaradvánnyal vagy szájról olvasási képességgel rendelkező társaiknak adják meg. Akad néhány olyan tanuló is, aki önkéntesen tolmácsolja a tanár szavait jelnyelven társaiknak. A tanulók többsége a tanárhoz intézett mondandóját, kérdését jelnyelven és hangzó magyar nyelven együtt mondja el. Egymással a tanulók vagy magától értetődően jelelnek, vagy attól teszik függővé a nyelv választást, hogy a másik személynek milyenek a hangzó nyelvi készségei (Csizér, Kontráné Hegybíró és Piniel, 2015b).

Európai kitekintés

A hallássérültek idegennyelv-oktatását nehéz európai kontextusba helyezni, mivel csak a 2000-es évek eleje óta kutatják részletesebben nemcsak Magyarországon, de más európai országokban is. Míg a hallók társadalmának aktuális idegennyelv-oktatásáról Európában könnyen kaphatunk átfogó képet (például: *Eurydice Report: Key Data on Teaching Languages at School in Europe* – 2017 edition), addig a hallássérült tanulók idegennyelv-tanulása feltáratlanabb terület. A hallássérült személyek idegennyelv-oktatásának kutatási téren való megkérdőjelezhetőségét jól mutatja, hogy még az angoltanárok legnagyobb nemzetközi szervezete, a TESOL (Teachers of English to Speakers of Other Languages) is csak 2000-ben vette fel programjába a hallássérült tanulók angolnyelv-tanulásának kérdését. Németországban és a német nyelvterületeken alig ismert a hallássérültek idegennyelv-tanításával foglalkozó szakirodalom (Dotter, 2008, id. Csizér, Kontráné Hegybíró és Sáfár, 2008). Az Egyesült Királyságban sem találunk sok forrást a témában; Fleming (2008) szerint a hallókkal együtt vesznek részt a hallássérült személyek az idegennyelv-tanulásban (Csizér, Kontráné Hegybíró és Sáfár, 2008).

Európában a skandináv országok járnak az élen a hallássérültek idegennyelv-oktatásában. Svédországban például már 1994 óta előírja a nemzeti tanterv, hogy a siket tanulók számára is kötelező tantárgy az angol nyelv (Csizér, Kontráné Hegybíró és Sáfár, 2008). Norvégia is kiemelkedő a siket tanulók idegennyelv-oktatását tekintve: nemzeti tanterve előírja a speciális intézményekben az NSL (Norwegian Sign Language) teljes körű használatát a tanítás során, ez a gyakorlatban is megvalósul. Az idegennyelv-oktatást az idegennyelvi jelnyelv oktatásával kezdi, például angoltanulás esetén a tanulók először a BSL-t (British Sign Language) sajátítják

el. Majd később a beszélt nyelvet ezzel kiegészítve kezdi tanítani a tanár. Ez jó gyakorlat, ugyanakkor a tanár számára nagy feladat, hiszen norvégot, norvég jelnyelvet, angolt, valamilyen angol jelnyelvet (ASL-t vagy BSL-t) egyszerre kell tudnia. További jó példa Norvégiában, hogy az integrációban tanuló siket gyermekek, fiatalok számára is sok lehetőséget nyújt. Többek között biztosít 12 hetet, amit egy bentlakásos siketintézményben tölthetnek, így gyakorolhatják anyanyelvüket, és kapcsolatban maradhatnak a siket kultúrával (Pritchard, 2016).

Tehát Magyarország több európai országhoz képest, leginkább a skandináv országokhoz viszonyítva elmaradást mutat. Törvényi szinten ugyan nálunk is megjelenik a szabályozás, hogy a hallássérült tanulóknak joguk van a bilingvális oktatáshoz (az idegennyelv-órákon is), azonban ez gyakorlatban még nem valósult meg, a totális kommunikációra látunk gyakran gyakorlati példát (jelnyelv csak kiegészítő hangzó nyelv mellett, más módszerekkel együtt). A bilingvális oktatás érdekében például fontos lenne több C1 szintű („haladó”) jelnyelvi tudással rendelkező siket, nagyothalló személyeket tanító szakember képzése Magyarországon (A Siketek és Nagyothallók Országos Szövetségének állásfoglalása a siketek kétnyelvű, bilingvális oktatásáról, 2015).

Összegzés

Egyértelmű tehát, hogy a hallássérült tanulók idegennyelv-oktatása figyelemre méltó téma Magyarországon. Egyre több kutatás, állásfoglalás, rendelet, törvény fogalmazódik meg a témában (Csizér, Kontráné Hegybíró és Sáfár, 2008; A Siketek és Nagyothallók Országos Szövetségének állásfoglalása a siketek kétnyelvű, bilingvális oktatásáról, 2015; 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelet; 2009. évi CXXV. törvény). A magyar oktatási rendszernek, tanárképzésnek, jelnyelv-oktatásnak azonban rengeteget kell még fejlődnie egy még akadálymentesebb jövőért, melyben kiemelt hangsúlyt kap a hallássérült tanulók idegennyelv-oktatásában a bilingvális módszer, a jelnyelv. A mostani jelnyelvi törekvések, hangzó nyelvvel együtt történő jelnyelv-alkalmazások jó irányt mutatnak ebbe az irányba. Ugyan írásomban nem kapott kiemelt figyelmet az integráció kérdése, de nem szabad megfeledkeznünk azokról a hallássérült tanulókról sem, akik ily módon vesznek részt az idegennyelv-oktatásban. Ezeken túl pedig mindig nyomon kell követnünk az európai módszereket a hallássérültek idegennyelv-tanításával kapcsolatban, mivel ezek például szolgálhatnak számunkra, jó gyakorlatokat mutathatnak.

BIBLIOGRÁFIA

2009. évi CXXV. törvény- A magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról. [online] https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a0900125.tv [2017.11.28.]
- 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelet- a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról. [online] https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200032.EMM&txtreferer=A1100190.TV [2017.12.01.]
- A Siketek és Nagyothallók Országos Szövetségének állásfoglalása a siketek kétnyelvű, bilingvális oktatásáról (2015). [online] <https://sinosz.hu/wp/wp-content/uploads/2015/05/bilingvalis-policy-vegleges-jovahagyásra-ellenorzott.pdf> [2017.12.12.]
- Csizér, K. – Piniel, K. – Kontráné Hegybíró, E. (2015a). Hallássérült diákok idegen nyelvvvel kapcsolatos egyéni változóinak vizsgálata. *Magyar Pedagógia*, 115.évf 1.sz. pp. 3–18. [online] http://www.magyarpedagogia.hu/document/Csizer_MPed201513.pdf [2017.12.10.]
- Csizér, K. – Kontráné Hegybíró, E. – Piniel, K. (2015b). *Hallássérült fiatalok idegennyelv-tanulása Magyarországon*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Csizér, K. – Kontráné Hegybíró, E. – Sáfár, A. (2008). Siket és nagyothalló felnőttek idegennyelv-tanulási motivációja. *Magyar Pedagógia*, 108.évf. 4.szám pp. 341–357. [online] http://www.magyarpedagogia.hu/document/Csizer-Hegybiro-Safar_MP1084.pdf [2017.12.08.]
- Eurydice Report, Key Data on Teaching Languages at School in Europe – 2017 edition. [online] https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/images/0/06/KDL_2017_internet.pdf [2017.11.08.]
- Mongyi, P. – Szabó M., H. (2005). *A jelnyelv nyelvészeti megközelítései*. Budapest: Fogyatékosok Esélyei Közalapítvány.

- Pritchard, P. (2016). Experiences in Teaching English to Deaf and Severely Hard-of-Hearing Pupils in Norway. In Domagała-Zyśk, E. and H. Kontra E. (Ed.), *English as a Foreign Language for Deaf and Hard-of-Hearing Persons: Challenges and Strategies*, (pp. 41–53). Cambridge Scholars Publishing. [online] <http://www.cambridgescholars.com/download/sample/63472> [2017.11.23.]
- Vasák, I. (2005). *A világ SIKET szemmel*. Budapest: Fogyatékosok Esélye Közalapítvány.

TÉGLÁS, ANNA

FOREIGN LANGUAGE EDUCATION OF PEOPLE WITH HEARING LOSS IN HUNGARY–
SIGN LANGUAGE IN HUNGARIAN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

I have done descriptive research on sign language generally in education, and specifically in foreign language teaching. Finally, I have had the conclusion that the use of sign language in general, as well as in foreign language education, increases motivation and efficiency of hearing impaired people to learn foreign languages. In Hungary, while the right of bilingual education for hearing impaired students is well described by law (Act CXXV of 2009), in practice this is not working in the schools in Hungary. However, we see good practice of bilingual teaching methods of foreign languages in other countries of Europe.